

HELSINKI Bulletin

Helsinki Committee for Human Rights in Serbia

Rige od Fere #20/V, 11000 Belgrade, Serbia

phone/fax: +381 11 30 32 408

e-mail: biserkos@eunet.yu; www.helsinki.org.yu

Br. 28 • Maj 2009.

BAJDEN U BEOGRADU

Dan uoči dolaska u Beograd američki potpredsednik Džozef Bajden je, obračavajući se poslanicima Skupštine BiH, poslao poruku Srbiji, markirajući jedan od osnovnih ciljeva svoje regionalne turneje: da Amerika želi sa Srbijom nove, pozitivne odnose.

Da li je i Srbija spremna za taj novi početak teško je proceniti na osnovu zvaničnih i nezvaničnih izjava, komentara, medijskog tretmana i svega onoga što je prethodilo Bajdenovom dolasku. Takodje i tokom njegovog jednodnevnog boravka u Beogradu i neposredno nakon što je visoki američki zvaničnik odleteo za Prištinu. Pre bi se moglo reći da je poseta potpredsednika SAD, prva tog ranga nakon gotovo tri decenije, pokazala nespremnost političke klase da jasno definiše spoljnopoličku orijentaciju Srbije i njeno strateško pozicioniranje na regionalnoj, evropskoj i globalnoj mapi. Antiameričko raspoloženje koje je sistemtaski godinama stvarano na tezi da su SAD glavna smetnja ostvarenju osnovnih nacionalnih aspiracija i kada je reč o Kosovu i, možda još više kada je reč o Bosni i Hercegovini, odnosno

Republici Srpskoj, reflektovalo se na različitim nivoima i u različitim segmentima ovog, u svakom slučaju, obostrano izuzetno važnog susreta.

Američka strana

Činjenica da je nova američka administracija Baraka Obama uvrstila Balkan među "ključne tačke" međunarodnog angažmana i to već na početku mandata, upućuje na zaključak da ga ona i dalje tretira "nezavršenom pričom" sa stanovišta i regionalne bezbednosti i evropske perspektive. Jasno je takodje da se i za jedno i za drugo, Srbija smatra ključnim akterom, koja svojim ponašanjem neposredno utiče na dva najdelikatnija regionalna problema. Na jednoj strani to je BiH kao "nacionalno neusklađena,

nefunkcionalna država”, a na drugoj, Kosovo, kao “nepovratno nezavisna država”, ali koja neće biti kompletno međunarodno priznata “dok se ne srede širi odnosi”.

Visoki zvaničnik administracije u Vašingtonu, koji je uoči Bajdenove mini balkanske turneje telefonski odgovarao na pitanja novinara, poručio je da su Srbi “zajednički imenitelj” za sve tri zone osnaženog dejstva SAD: “Prvo, jer još nisu izrazili spremnost da udju u NATO. Drugo, što ne pristaju da ni pod kakvim uslovima priznaju Kosovo kao nezavisnu državu. Treće, što Beograd nije jasan u pogledu za osamostaljenje Republike Srpske”.¹

Dopisnik *Danasa* iz Vašingtona citira izveštaje iz Bele kuće iz kojih proizlazi da je “očigledno, da postoje neke razlike koje neće moći da se prevaziđu, posebno oko Kosova”. Dalje, ističe se da je „ovo prilika za novi početak – za uspostavljanje konstruktivne saradnje koja može da približi Srbiju evroatlanskoj zajednici i institucijama koje idu uz njih”. Smatra se da je došlo vreme za “resetovanje odnosa sa Srbijom, kao potvrde opredeljenja za povratak na Balkan, koji je bio prilično zapostavljen od prethodne administracije”.²

U više intervjuua koje je povodom dolaska potpredsednika Bajdena beogradskim medijima dao odlazeći ambasador Kameron Manter svoje je ocene bojio sličnim tonovima. Sa naglaskom na tome da je reč i o novom kontekstu i o novoj etapi u međusobnim odnosima, uz dobru volju i Vlade Srbije i američke vlade. “Ovo nije prilika 'uzmi ili ostavi'. Ovo nije prilika kada ćemo reći 'budite dobri prema Bajdenu ili dovidjenja'... Ubedjeni smo da je veće uključivanje ljudi način da rešavamo probleme. Zato, ako sada ne bude velikog pomaka, nećemo se zaustaviti. Posvećeni smo vašoj budućnosti. Ja se nadam napretku jer ga vidim kao jednu šansu, ali to

nije šansa koja se pruža samo jednom”.³ Istom prilikom Manter je u vezi sa Kosovom istakao da bi “voleli da mislimo da će doći vreme kada će biti postignut konsenzus oko Kosova da možemo da nastavimo dalje. Poštujemo pravo Srbije da se ne slaže sa nama, ali pokušavamo da im kažemo da mi to vidimo drugačije”.⁴ A što se tiče odnosa Srbije prema NATO, jedna od najosetljivijih tema, Manter je izneo uverenje da će Srbija, “zbog istorije, zbog 1999, zbog teškoća tokom poslednjih 20 godina, pre ući u EU nego u NATO”, ali i dodao: “Moguće je, ali tako nije bilo kod većine zemalja, to je teži način. Moraćemo zajedno sa našim evropskim prijateljima da vam pomognemo u tom procesu usvajanja zakona i sprovođenja reformi. Nećete imati tu prednost članstva u NATO kao druge zemlje. To ne znači da ne možete uspeti... Na tome moramo zajedno da radimo i to je, mislim, zajednički plan rada koji potpredsednik Bajden donosi. Mi bismo bili veoma srećni da Srbija odluči da udje u NATO”.⁵

Srpska strana

Reagovanja u Srbiji na dolazak Džozefa Bajdena bila su znatno razudjenija, difuznija i kontroverznija. Za tabloide to je bila prilika koja se ne propušta za podsećanje na, po njima, njegove neprihvatljive stavove i

¹ *Politika*, 18. maj 2009.

² *Danas*, 19. maj 2009.

³ *Politika*, 18. maj 2009.

⁴ *Isto*.

⁵ *Isto*.

ponašanje tokom jugoslovenske krize devedesetih godina. Činjenica da je Bajden kao senator tih godina aktivno pratio zbivanja u regionu i zalagao se za odlučnije angažovanje Amerike tumačena je i tada i sada kao njegova antisrpska pozicija. Najčešće je nazivan “srbomscem”, uz obilato korišćenje njegovih svojevremenih navodnih izjava o Srbima kao “nepismenim degenericima”, narođu kome je mesto u koncentracionom logoru i slično.

Jednom reči, posredstvom tabloida do punog izražaja je došla ksenofobična, autistična i naglašena antiamerička pozicija, od tabloida znatno šireg kruga pripadnika intelektualne i političke elite. Pri tome treba imati u vidu da su mnogi od njih zastupljeni u institucijama vlasti, u Narodnoj skupštini Republike Srbije (gotovo polovina članova parlamenta), u relevantnim političkim partijama, od Srpske radikalne stranke, do Demokratske stranke Srbije, među tzv. nezavisnim intelektualcima, u medijima...

Uz stavljanje u aktuelni kontekst, tvrdi se da je aktuelna vlast u kolonijalnom položaju prema Vašingtonu (Srdja Trifković: “srpskoj vlasti se pružila prilika da pokaže kako je uslužna i poslušna pred prokonzulom”⁶), da Bajden dolazi da “Srbiji izdiktira naloge” - od ulaska u NATO, priznavanja Kosova, disciplinovanja Dodika, do usvajanja statuta Vojvodine.⁷

Aktivni protivnici dolaska potpredsednika SAD u Beograd su se predstavili kao narodnjački blok, koji obuhvata Demokratsku stranku Srbije i Novu Srbiju, zatim Pokret socijalista i niz desničarskih nevladinih organizacija, poput Srpskog sabora Dveri, Pokreta Naši, 1389 i drugih. Optužujući Bajdena da je “najveći lobista kosovske nezavisnosti” i “trgovac srpskim organima”, oni su pokušali da

organizuju masovni protest u Beogradu, dan uoči dolaska gosta iz Vašingtona. Odziv građana na skupu na kome su se delili leci sa citatima nekadašnjih navodnih Bajdenovih izjava i nosili plakati sa likom ruskog predsednika (uz potpis “Vladimir Putin is watching you”), bio je, međjutim, zanemarljivo mali (*Politika* nije ni spomenula okvirni broj prisutnih – nezvanična procena je oko 200 ljudi). Potpredsednik Demokratske stranke Srbije Slobodan Samardžić tvrdio je na tom skupu da je siguran da Bajden dolazi u Beograd kako bi tražio da Srbija udje u NATO: “Siguran sam da je to glavna njegova misija. To bi bio vrhunac poniženja Srbije, da na taj način prizna da su Amerikanci i NATO bili u pravu kada su nas bombardovali”.⁸

Gotovo zanemarujući politički značaj susreta američkih i srpskih zvaničnika, tabloidi su se danima uoči Bajdenovog dolaska bavili i problemom obezbedjenja ove posete visokog rizika. U tekstovima na tu temu dominirale su brojke – koliko pripadnika obezbedjenja (cifra je varirala od 3500 do 7000 domaćih bezbednjaka i više stotina američkih) toliko i eura, za ilustraciju visoke cene koju građani Srbije tim povodom plaćaju. Prema proceni *Kurira*, Bajdenov dan u Beogradu košta Srbiju milion eura,⁹ dok je, po *Pravdi*, svota upola manja – pola miliona eura.¹⁰

Špekulacije o bezbednosnim rizicima pratile su i bizarne pretnje, poput one komandanta Garde cara Lazara, Hadži Andreja Milića, “pokušaćemo da oborimo Bajdenov avion i, ako Bog da, oborićemo ga, a ako nam ne uspe, neka nam srpski narod oprost”¹¹. U svakom slučaju, policija je i ovu pretnju uzela ozbiljno, pa je H. A. Milić uhapšen dan uoči posete.¹²

Politički uticajni mediji nastojali su da održe ravnotežu između

⁶ *Kurir*, 19. maj 2009.

⁷ *Kurir*, 20. maj 2009.

⁸ *Politika*, 20. maj 2009.

⁹ *Kurir*, 19. maj 2009.

¹⁰ *Pravda*, 19. maj 2009.

¹¹ *Pravda*, 17. maj 2009.

¹² *Politika*, 20. maj 2009.

objektivne najave i praćenja značajnog diplomatskog događaja i udovoljavanja uticajnoj struji onih koji su protiv srpsko-američkog približavanja. Pod naslovom “Na kraju će svi biti nezadovoljni”, *Politika* je objavila i tekst svog povremenog komentatora, glavnog urednika *Nove srpske političke misli*, Djordja Vukadinovića koji kaže da “poseta potpredsednika SAD dolazi u lošem trenutku i sem par kurtoaznih osmeha i diplomatskih fraza o 'odnosima u usponu', Džo Bajden u ovom času nema šta da nam ponudi – baš kao ni mi njemu. I na kraju će svi biti nezadovoljni. Iz bezbrojnih razloga, Bajdenovi domaćini neće moći da se saviju, tj. da budu 'kooperativni' baš onoliko koliko bi to Americi odgovaralo, niti da visokom gostu upriliče doček ni približno uporediv sa onim kakav će imati u Prištini i Sarajevu. A, opet, šta god činili, već sama ta poseta će u značajnom delu srpskog javnog mnjenja biti doživljena kao još jedan akt državne kapitulacije i nacionalnog poniženja. Rimski (pro)konzul obilazi tradicionalno nepokornu, ali sad već tročetvrtinski pacifikovanu Judeju. Toliko o 'suverenitetu i integritetu'.¹³

Na pitanje šta bi trebalo očekivati od dolaska Dž. R. Bajdena na tri “čudno povezana dela Balkana”, srpsko-američki dvojac iz Vašingtona, Dejvid Bajdner i Obrad Kesić nudi sledeći odgovor: ...”nešto između noćne more i košmara. Sleteće u poluokupiranu i sve samo

¹³ *Politika* 12. maj 2009.

ne nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, nastavlja dalje u nezavisnu, ali i dalje teško kažnjenu Srbiju, i završava u polunezavisnom ali poluokupiranom Kosovu”. Po mišljenju ovih autora, Bajdenovi raniji stavovi o sva tri dela su jasni i “mogu se lako sumirati kao antisrpski, u podtekstu kao proalbanski u slučaju Kosova, i promuslimanski (u manjoj meri prohrvatski) u slučaju Bosne”. Uz tvrdnju da se Bajden i dalje drži stava o “dobrim” i “lošim” momcima u regionu, Bajdner i Kesić prognoziraju da će u centru njegovih nastojanja biti nadogradnja onoga što on smatra svojim glavnim spoljnopolitičkim uspesima dok je bio senator. Odnosno, izraziće podršku jedinstvu Bosne i njenom reformskom trudu, nastojanju Srbije da se povinuje politici uslovljavanja Brisela i Vašingtona i političkoj nezavisnosti i teritorijalnom integritetu Kosova.¹⁴

Predsednica Udruženja novinara Srbije, Ljiljana Smajlović očekuje da će Bajden svojim domaćinima “na učtiv način saopšti da SAD od Srbije očekuju da se nezavisnosti Kosova u buduće protivi rečima, ali ne i delima”. Po njenoj proceni, u zamenu za to, kao i “za nešto kooperativnosti u vezi sa slamanjem Dodikovog otpora novom bosanskom ustavu koji bi BiH učinio centralizovanijom državom nego što je sada, Vašington će utirati Srbiji put u EU i NATO”.¹⁵

Podsećajući na nesporni interes SAD da se Zapadni Balkan što pre integriše u zajednicu evropskih zemalja, predsednik Saveta za evropske integracije Liberalno-demokratske partije, Vladimir Pavićević kaže da je ključno to što Srbija predstavlja “srce nestabilnosti” na Balkanu zbog poremećenih odnosa sa Kosovom i BiH, a posredno i sa Crnom Gorom i Makedonijom. Po njegovom mišljenju Bajdenova beogradska misija je prvenstveno u tome da ovdašnjim zvaničnicima prenese da se “ne igraju sa (svojom) evropskom perspektivom i da konačno

¹⁴ *Politika* 15. maj 2009.

¹⁵ *Danas*, 19. maj 2009.

urade to što je potrebno za takvu budućnost”.¹⁶

Stav Svetozara Stojanovića, sada predsednika Foruma za nacionalnu strategiju, koji bi se mogao smatrati za predstavnika “mejnstrim” nacionalne spoljnopolitičko-diplomatske škole mišljenja, blizak je opciji “što veće sinergije iskrenosti i pragmatičnosti” u srpsko-američkim odnosima. Pri tome, po Stojanoviću, iskrenost podrazumeva da se Amerikancima otvoreno kaže da Srbija neće da menja svoju politiku ni oko Kosova (odbija otcepljenje), ni oko BiH (izgradnja paralelnih odnosa sa Republikom Srpskom), ni oko Rusije (podjednako dobri odnosi i sa Rusijom i sa SAD), a pragmatičnost - da se od Amerikanaca dobije što je moguće više - od podrške za Evropsku uniju, do povratka izbeglica na Kosovo, ili bar kompenzacije za uzorpiranu ličnu i državnu imovinu, utvrđivanja istine o nestalima (“uključujući i vadjanje njihovih organa”) i otvaranja direktne avionske linije između Srbije i Amerike.¹⁷

*
* *

O realnim učincima balkanske turneje potpredsednika Amerike još je rano govoriti, jer će se oni odmeravati tek u mesecima koji predstoje. Pogotovo što sadržina i suština razgovora “u četiri oka”, iza zatvorenih vrata nije poznata javnosti (iako se nagadja da je sa

predsednikom Srbije Borisom Tadićem u prvom planu bio odnos prema NATO). Smisao Bajdenove poruke Beogradu mogla bi se sažeti u rečenici da “region ne može uspeti bez Srbije”, što u neizgovorenem delu svakako podrazumeva i odgovornost Beograda za takav razvoj. Pragmatičnost američkog pristupa ogleda se u prihvatanju stava Srbije da ne prizna Kosovo, ali pod uslovom da konkretno saradjuje sa EULEX na rešavanju berojnih pitanja. Izjava Borisa Tadića nije se pomerila od poznatih stereotipa i kada je reč o Kosovu (nezavisnost suprotna međunarodnom pravu), ni kada je reč o BiH (o Srbiji kao garantu Dejtonskog sporazuma, koja podržava teritorijalni integritet zemlje, kao i demokratski sporazum sva tri naroda koji tamo žive).

U danu Bajdenove posete Beogradu, važan diplomatsko-politički iskporak učinio je Sabor Srpske pravoslavne crkve koji je, po hitnom postupku, anulirao odluku vladike raško-prizrenskog Artemija, da se američkom potpredsedniku ne dozvoli poseta manastiru Dečani.

Konačno, i Vuk Jeremić se rukovao sa Džozefom Bajdenom prilikom ceremonijalnog dočeka i sa njim razmenio ukupno dve rečenice. Za šefa diplomatije koji nije prisustvovao razgovoru potpredsednika Bajdena sa premijerom Cvetkovićem i nekoliko ministara, to je svakako i profesionalni i lični fijasko. Pogotovo što se Džozef Bajden odvojeno sastao i sa jednim od ministara - ministrom odbrane Draganom Šutanovcem. Objašnjenje da je do toga došlo zbog toga što trenutno Amerika i Srbija saradjuju uspešno samo na vojno-bezbednosnom planu zvuči logično. Iako se ovaj, u svakom slučaju promišljen potez, mogao tumačiti i kao podrška onom delu Demokratske stranke koji, zajedno sa Šutanovcem oponira bliskom “kabinetskom” okruženju predsednika Republike.

¹⁶ Isto

¹⁷ *Politika*, 18. maj 2009.